

האולימפיאדה הארצית השנייה בלשון עברית לנוער של החוג ללשון העברית ושל המתמטיקאי הצעיר

תשפ"ג

שאלון הגמר – עם פתרונות

כיתות ז'–ט'

****שימו לב: עשויות להתקבל תשובות נוספות כתשובות נכונות בהתאם**

לשיקול הדעת של חברי צוות האולימפיאדה**

1. אם יש לי דגנת זה אומר שאני:

- א. הבעלים של גינה אקולוגית
- ב. בעל מאפייה
- ג. מקפיד על תזונה שמתבססת על קטניות
- ד. עשוי להתייעץ עם המלצר לפני הזמנת מנה במסעדה
- ה. מגדל דגי נוי באופן מקצועי

הסבר: דגנת היא החלופה העברית לצליאק – מחלה הנובעת מרגישות לחלבון הדבֶקון (גלוטן) המצוי בכמה מיני דגן.

2. מה פירוש המילה אֶשְׁתַּקֵּד?

תשובה: בשנה שעברה. אֶשְׁתַּקֵּד היא הלחם של שתי מילים בארמית: שְׁתָּא (שנה) + קְדָמָא (קודמת).

3. איזו מילה לא חידש אליעזר בן־יהודה?

- א. גפרור
- ב. גלידה
- ג. בובה
- ד. מדרכה
- ה. עיתון
- ו. חביתה

הסבר: את המילה גפרור חידש הסופר מנדלי מוכר ספרים. בן־יהודה הציע תמורת גפרור את המילה 'מְדִלְק', אך חידושו לא נקלט.

4. תן, עז, צבוע וחמור נכנסו לחנות. איזה קול לא תשמעו בחנות?

- א. צחוק
- ב. הִמְיָה
- ג. נְעָרָה
- ד. פְּעִיָּה
- ה. יִלְלָה

הסבר: המיה היא הקול שמשמיעה היונה.

צחוק = הקול שמשמיע הצבוע; נערה = הקול שמשמיע החמור; פעייה = הקול שמשמיע הצאן (עז, בבשה); יללה = הקול שמשמיע התן.

5. אֶסְקֶפֶה הַנְּדָרְסֶת הַיָּא כִּינּוּי מַלְשׁוֹן חֲז"ל לַאֲדָם שֶׁמִּזְלָזְלִים בּוֹ וּמִשְׁפִּילִים אוֹתוֹ. מֵהַפִּירוּשׁ הַמִּילּוּלִי שֶׁל אֶסְקֶפֶה?

א. מדרגה ב. חצובה ג. שטיח ד. כרכרה ה. **מפתן** ו. סמרטוט

6. מֵהַ מִשְׁמַעוֹת הַבֵּיטוּי יֵשֵׁב עַל הַמְדוּכָה?

א. **דן והתלבט בבעיה כלשהי.**

ב. ישב בחיבוק ידיים, התעצל.

ג. עבר את הגבול, הגזים בהתנהגותו.

ד. הביא מחלוקת לידי הכרעה.

ה. התנשא בדיבורו, התרברב.

7. לַפְּנִיכֶם שְׁלוֹשׁ אִמְרוֹת הַלְקוּחוֹת מִן הַמִּשְׁנָה (אבות ד, א). הַשְּׁלִימוּ אוֹתָן.

• איזהו חכם? **הלומד מכל אדם.**

• איזהו גיבור? **הכובש את יצרו.**

• איזהו עשיר? **השמח בחלקו.**

*יתקבלו גם התשובות: איזהו חכם? הרואה את הנולד; המכיר את מקומו.

8. לַפְּנִיכֶם שִׁישָׁה פְּעִלִים. אִיזָה פּוֹעֵל יוֹצֵא דוֹפֵן? נִמְקוּ אֶת הַתְּשׁוּבָה.

א. לגבות ב. **להקשיב** ג. לעיין ד. לרגל ה. להאזין ו. להלשין

נימוק:

הפעלים האחרים נגזרו משמותיהם של איברי הגוף: לגבות (גב), לעיין (עין), לרגל (רגל), להאזין (אוזן), להלשין (לשון).

9. עולה חדש: "אני רוצה לפגוש אותך במשרד."

יצחק: "יופי, אני במשרד."

עולה חדש: "אני בדרך. עוד כמה זמן תהיה שם?"

יצחק (מבולבל): "אני במשרד! אני כבר במשרד."

עולה חדש: "אני יודע. אבל אני מאחר."

איזו שאלה התכוון העולה לשאול, ואיזו שאלה חשב יצחק שהעולה שואל?
בתשובתכם הציגו את ההבדל בין שתי השאלות על ידי שינוי המקום של המילה
"עוד" בשאלה המקורית.

תשובה: העולה התכוון לשאול על משך הזמן שיצחק מתכוון להישאר במשרד ולא
מתי יגיע יצחק למשרד. שינוי המקום של המילה "עוד" היה מבהיר את כוונת העולה:
"כמה זמן עוד תהיה שם?" (ולא: "עוד כמה זמן תהיה שם?").

10. לפניכם סדרת מילים:

חוג, יִלְקוּט, מְחַבְרוֹת, בֵּית הַסֵּפֶר, _____, אוֹנִיבֶרְסִיטָאוֹת
איזו מילה תשלים את הסדרה?

א. מְכַלְלָה ב. תֵּיק ג. לְמוֹדִים ד. אֲנָצִיקְלוֹפְדִיָּה ה. סְפָרִים ו. מְלוֹן
הסבר: הסדרה מבוססת על מספר ההברות במילים: במילה "חוג" הברה אחת,
במילה "יִלְקוּט" שתי הברות, וכן הלאה. במילה "אנציקלופדיה" חמש הברות, ולכן
היא המילה המתאימה להשלמת הסדרה.

11. לפניכם שלושה פעלים המשותפים לארבע שפות שמיות אחיות: עברית, ארמית,

ערבית ואמהרית.

משמעות	אמהרית	ערבית	ארמית	עברית
חלמה	אֶלְמַצ'	חֻלְמַת	חֻלְמַת	חֻלְמָה

הטביעה חותמת	אָתְמָצ'	ח'תמת	חְתַּמַּת	חְתָּמָה
חנקה	?	ח'נַקַּת	חְנָקַת	חְנָקָה

מהו הפועל האמהרי השלישי לפי הנתונים בטבלה? נקדו את הפועל.
 התשובה היא אָנְקָצ'.

12. להלן זוגות של מילים מקבילות בעברית ובערבית:

- שְׂמַאל – שְׂמַאל
- שֵׁן – סֵן
- עֶשֶׂר – עֶשְׂרָה
- לְשׁוֹן – לֶסְאן

איך אומרים בערבית ספרותית "אתמול (אמש) בישרתי לו את החדשות"?

- א. אִמְשׁ בְּסִרְתָּהּ בְּהַדְאָ לְח'בֵּר.
- ב. אִמְשׁ בְּשִׁרְתָּהּ בְּהַדְאָ לְח'בֵּר.
- ג. אִמְסָ בְּשִׁרְתָּהּ בְּהַדְאָ לְח'בֵּר.
- ד. אִמְסָ בְּסִרְתָּהּ בְּהַדְאָ לְח'בֵּר.

הסבר: ש (ימנית) בעברית מקבילה ל-ס בערבית, ו-ש (שמאלית) מקבילה ל-ש בערבית.

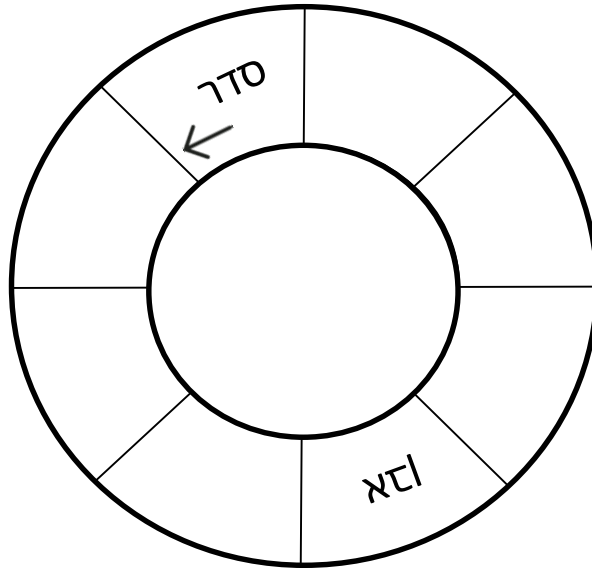
13. המעגל שלפניכם מכיל שרשרת של שמונה צירופים, שבה המילה השנייה בכל צירוף

היא המילה הראשונה בצירוף העוקב. למשל, המילה "סדר" פותחת צירוף, וגם סוגרת את הצירוף שלפניה.

נתון מקומן של שתי מילים בשרשרת. השלימו את השרשרת בעזרת המילים שבמחסן.
 שימו לב:

* במחסן יש שלוש מילים מיותרות.

**בחלק מהצירופים המילים עשויות להופיע בנטייה (רבים, נסמך בצירוף סמיכות) או בתוספת ה"א הידיעה.

מחסן:
לילה | טוב | רוח | דרך | אורך | יום | לב | חיים | סימן

תשובה: סדר יום < יום טוב < טוב לב < לב אבן < אבן דרך < דרך חיים < חיי לילה < ליל הסדר

14. מסורת הניקוד המוכרת לנו היום מבוססת על מסורת הניקוד הטברנית, שהתקינו יהודים שישבו בטבריה במחצית השנייה של האלף הראשון לספירה. אולם בעברית קיימות מסורות ניקוד נוספות, ואחת מהן היא המסורת הבבלית, שפיתחו יהודי בבבל בתקופת הביניים. במסורת זו, להבדיל מן המסורת הטברנית, הניקוד מופיע מעל האותיות ולא תחתיהן.

שימו לב:

- בין שתי מסורות הניקוד כמה הבדלים. אחד מן ההבדלים הוא היעדר תנועה מיוחדת לסגול (ם) בניקוד הבבלי.
- בשיטת הניקוד הבבלית שתוצג להלן, לא מסומנים דגשים (ם), ולא כל האותיות מנוקדות.

לפניכם שני זוגות של משפטים מן המקרא. בכל צמד משפטים, המשפט הראשון מנוקד בניקוד טברני, והמשפט שתחתיו – בניקוד בבלי.

וַיֵּקֶחַ שְׂמוּאֵל אֶת פֶּךְ הַשֶּׁמֶן וַיִּצַק עַל רֹאשׁוֹ	וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם הוּא וְשְׂמוּאֵל הַחוּצָה
וַיֵּקֶחַ שְׂמוּאֵל אֶת פֶּךְ הַשֶּׁמֶן וַיִּצַק עַל רֹאשׁוֹ	וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם הוּא וְשְׂמוּאֵל הַחוּצָה
(שמואל א י, א)	(שמואל א ט, כו)

המשפט הבא נכתב בעברית בת זמננו אך נוקד בניקוד בבלי, והושמטו ממנו אימות קריאה (אותיות אהו"י). כתבו את המשפט בכתיב מלא (למשל: אם קראתם כָּבֵד, כתבו כבוד).

הַקְּפֹד לְטוֹס מְהֵרָה

תשובה: הקיפוד לוטוס מיהר.

15. אמהרית היא שפה ממשפחת השפות השמיות, שהתפתחה במהלך המאה ה-10. זוהי אחת השפות הרשמיות באתיופיה, אך ריכוזים גבוהים של דוברי אמהרית יש גם במדינות שהיגרו אליהן, כמו ישראל. לפניכם מילה בעברית ולצידה התעתיק לאמהרית (אמהרית נכתבת משמאל לימין):

קְדִימָה ጥዳ ቃ

א. לפניכם רשימת מילים בעברית. התאימו בין המילים בעברית לתעתיק שלהן באמהרית. אינכם צריכים לדעת אמהרית כדי לפתור את השאלה.

קֶפֶה, מְתֵנָה, כְּמוֹתֵנִי, לְמוֹדִי, תַּחֲזִינָה, פִּיָּה, לְהִבָּה, חֲבִילָה

_____ .1	הַ שְׂמַ לְ	_____ .5	פִּיָּה
_____ .2	אֵלְ לְ	_____ .6	מְתֵנָה
_____ .3	פֶּה	_____ .7	תַּחֲזִינָה
_____ .4	לְ שְׂמַ	_____ .8	לְהִבָּה

ב. כתבו בעברית את המילים האלה:

_____ פֶּה _____ לְ אֵלְ _____ שְׂמַ שְׂמַ

תשובות:

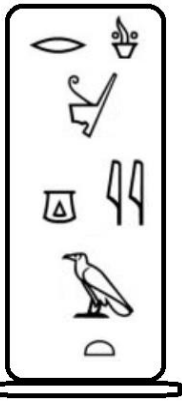
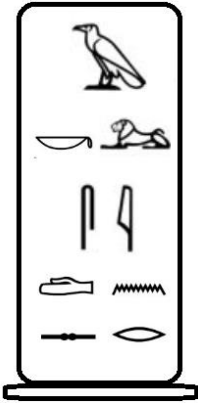
א.

_____ .1	כְּמוֹתֵנִי	_____ .5	פִּיָּה
_____ .2	חֲבִילָה	_____ .6	מְתֵנָה
_____ .3	קֶפֶה	_____ .7	תַּחֲזִינָה
_____ .4	לְמוֹדִי	_____ .8	לְהִבָּה

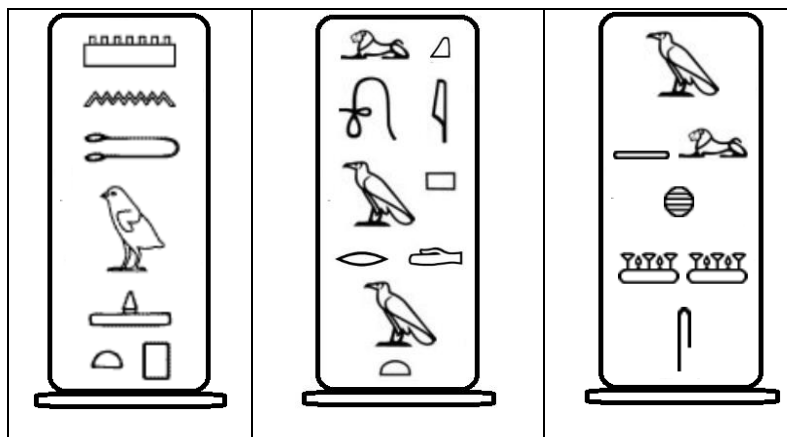
ב. חממה: שְׂמַ שְׂמַ נביא: לְ אֵלְ תַּקְנָה: פֶּה

16. החל מכיבוש אלכסנדר הגדול במאה הרביעית לפנה"ס שלטו במצרים העתיקה פרעונים ממוצא יווני. במצרים השתמשו בשיטת כתב ההירוגליפים (כתב החרטומים). בתחילה כל סימן בכתב ההירוגליפים היה יכול לייצג צליל או מילה, אך בעקבות מגע עם האלף־בית היווני החלו הסימנים ההירוגליפים לייצג עיצורים בודדים או תנועות. כל צליל היה יכול להיות מיוצג על ידי יותר מסימן אחד, ומכאן שכל מילה יכולה להיכתב בדרכים שונות.

לפניהם שמות של שני מלכים פרעונים ממוצא יווני הכתובים בכתב ההירוגליפי, ותחתיהם תעתיקי הסימנים ותרגומיהם לעברית.

	
b-r-n-y-k-a-t	a-l-k-s-i-n-d-r-s
ברניקי	אלכסנדר

איזו כתובת מייצגת את השם של המלכה קלאופטרה (q-l-i-o-p-a-d-r-a-t)?

ג.	ב.	א.
----	----	----

17. דמיינו ששמעתם את המשפטים האלה:

- אף על פי שיונתן ארשן, הוא מבורבר.
- גלי רדיגה אבל מקליבה.
- הנהג אינו רק רפגני אלא גם בלוס.
- גפן אינו רק נציץ אלא גם ארשן.
- פשוט תענוג לצפות בלינוי – מבורברת ומקליבה.
- דור גלזר אף על פי שהוא נציץ.
- מיקה רדיגה אבל בלוסה.

על פי המשפטים לעיל, איזו תכונה סביר להניח שהייתם רוצים למצוא באדם קרוב אליכם?

(1) ארשנות

(2) רדיגות

(3) נציצות

(4) גליצות

הסבר: המילים המומצאות במשפטים הנתונים מייצגות תכונות חיוביות או שליליות. במשפטים באים לידי ביטוי ארבעה מבנים תחביריים המורים על היחס בין התכונות:

אבל X = התכונות מנוגדות זו לזו (אחת חיובית ואחת שלילית);

לא רק X **אלא גם** Y = שתי התכונות חיוביות או ששתיהן שליליות;

אף על פי ש X ... Y ... = התכונות מנוגדות זו לזו (אחת חיובית ואחת שלילית);

$X - Y = 0$ ו' החיבור לבדה אינה אומרת בהכרח ששתי התכונות חיוביות או שליליות, אך מהמשפט על לינוי אנחנו למדים שהמילים 'מבורברת' ו'מקליבה' מייצגות תכונות חיוביות. מילים אלו מופיעות במשפטים אחרים, ובעזרת המבנה התחבירי אפשר למקם את שאר התכונות באחד משני הקטבים:

תכונות חיוביות: מבורבר, מקליב, גלז, רפגני, בלוס

תכונות שליליות: ארשן, רדיג, נציץ

18. שאלת נשיא האקדמיה ללשון העברית, פרופ' אהרן ממון:

בפי דוברי העברית נשמעות שתי הגיות לשווא הנע בראש מילה – לעיתים הוא נהגה בתנועת e ולעיתים באפס תנועה, כמו השווא הנח. כך למשל אומרים גפנים (gfanim), דרכים (draxim), שליפה (shlifa), ברוש (brosh); אבל – ילדים (yeladim), בתוך (betox), מנורה (menora), למשל (lemashal), דהירה (dehira), גאולה (geula), רפידה (refida), וגם (vegam), סערה (seara).

חשבו על מילים נוספות המנוקדות בראשן בשווא נע, וכתבו על יסוד החוקיות הכללית בעברית:

באילו תנאים ייגה השווא הנע בראש מילה בתנועת e?

תשובה:

שווא נע בראש מילה נהגה בתנועת e בשלושה מקרים:

- שווא נע הבא באחד העיצורים למנר"י ("עיצורים שוטפים"), למשל: לביבה (leviva), מנורה (menora), נסיכה (nesixa), רפידה (refida), ילדים (yeladim).
- שווא נע שאחריו אחד העיצורים הגרוניים אה"ע (המבוטאים פעמים רבות בתנועה בלבד), למשל: גאולה (ge'ula) דהירה (de'hira), בעיטה (be'ita).

3. שווא נע הבא באחת מאותיות השימוש וכל"ב, למשל: בתוך (betox), למשל (lemashal), וגם (vegam).

19. 'וורדל' (Wordle) הוא משחק שבו מנחשים מילה בת חמש אותיות. אחרי כל ניחוש האותיות נצבעות בצבעים שמשקפים עד כמה הניחוש קרוב למילה הנבחרת:

צבע ירוק – האות נמצאת במילה ובמקום הנכון.

צבע צהוב – האות נמצאת במילה, אך במקום אחר.

ללא צבע – האות אינה נמצאת במילה.

אחד המשתתפים במשחק ניחש את המילה "תרומה" וקיבל את התוצאה הזאת:

ה	מ	ו	ר	ת
---	---	---	---	---

על פי ניחוש זה כתבו כמה שיותר מילים שיכולות להתאים (בכתיב מלא). שימו לב: על המילים להיות ערכים מילוניים, כלומר לא בנטייה וללא תוספת אותיות השימוש.

תשובות אפשריות:

מריחה, מריטה, מרידה, מרינה, מריצה, מריבה

מרצפה, מרפאה, מרכבה, מרקחה, מרקקה (=קערה), מרפדה

מְרַגֵּעַ (=מרגוע), מְרַגֵּשׁ (=רעש), מְרַחֵשׂ (מקום רחישה ותנועה רבה), מְרַסֵּס

(=מכונה לריסוס נוזל), מְרַעֵל (=צנצנת רעל), מריקה (=ניקוי, צחצוח)